

عاطفه‌گرایی و عقل‌گرایی در مراسم مذهبی

علیرضا تبادلی

اشراق

۱۳۹۷

سرشناسه	قبادی، علیرضا، ۱۳۴۸ -
عنوان نام پدیدآور	عاطفه‌گرایی و عقل‌گرایی در مراسم مذهبی / علیرضا قبادی؛ ویراستاران سمیه جولایی، راضیه حقیقت.
مشخصات نشر	اصفهان: آرما، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	۲۱۶ ص. ۵/۱۳۵/۲۱۰ س.م.
فروست	کتاب‌های سرو (مطالعات فرهنگ شیعی) / دبیر مجموعه محسن حسام مظاهری؛ ۶.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۸۶۷۹-۴۲-۴
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	مدیحه و مدیحه‌سرایی -- تاریخ و نقد
موضوع	Laudatory poetry -- History and criticism
موضوع	شیعیان -- ایران -- شعایر و مراسم مذهبی
موضوع	Shiites -- Iran -- Rites and ceremonies
موضوع	عقل‌گرایی (اسلام)
موضوع	(Rationalism (Islam*
موضوع	شعایر و مراسم مذهبی -- ایران -- جنبه‌های اجتماعی
موضوع	Rites and ceremonies -- Iran -- Social aspects
رده بندی کنگره	BP۲۶۱/۸/ق۲ع۱۳۹۷
رده بندی دیویی	۲۹۷/۷۵۱
شماره کتابشناسی ملی	۹۷۸-۶۰۰-۸۶۷۹-۴۲-۴

عاطفه‌گرایی و عقل‌گرایی در مراسم مذهبی

علیرضا قبادی

طراحی و صفحه‌آرایی: گروه فرهنگی هنری مسک

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۷۹-۴۲-۴

شمارگان: ۵۰۰ نسخه / نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷ / قیمت ۳۰۰۰۰ تومان

کلیه حقوق محفوظ و مخصوص نشر آرما است.

تکثیر، انتشار و بازنویسی این اثر یا قسمتی از آن (به هر صورت از قبیل کاغذی، الکترونیکی و صوتی) بدون اجازه‌ی مکتوب ناشر ممنوع است و پیگرد قانونی دارد.

فهرست

پیشگفتا / ۱۳

فصل اول: کلیات / ۱۹

مقدمه / ۲۱

بیان مسئله / ۲۴

پرسش‌های تحقیق / ۲۷

ضرورت و اهمیت موضوع / ۲۸

اهداف / ۲۹

فصل دوم: ادبیات تحقیق / ۳۱

پیشینه تحقیق / ۳۳

۱. تحقیقات داخلی / ۳۳

۲. تحقیقات خارجی / ۴۱

جمع‌بندی پیشینه تحقیق / ۴۶

چارچوب نظری / ۴۷

فرضیه‌ها / ۴۹

فصل سوم: روش‌شناسی / ۵۱

روش پژوهش / ۵۳

متغیرهای تحقیق و تعاریف آن / ۵۵

۱. مراسم مذهبی / ۵۶

۲. مداحی محوری / ۵۶
۳. معارف اسلامی / ۵۷
۴. اهداف الگوهای دینی / ۵۷
۵. کنش عاطفی / ۵۸
۶. رفتار دینی الگومدار / ۵۸
۷. عقاید انحرافی / ۵۹
۸. مراعات ارزش های دینی / ۵۹
۹. های تحقیق / ۶۰

۱. مستقل: میزان رواج مداحی محوری / ۶۰
۲. متغیرهای وابسته / ۶۱
۳. جامعه آماری / ۶۱
۴. روش نمونه گیری / ۶۱
۵. نوع نمونه گیری / ۶۱
۶. حجم نمونه / ۶۸
۷. روش انتخاب حجم نمونه / ۶۸
۸. نوع آزمون ها / ۶۹
۹. نحوه جمع آوری داده ها / ۶۹
۱۰. روایی و اعتبار / ۶۹

فصل چهارم: داده ها و یافته های تحقیق / ۷۳

- الف. آمار توصیفی / ۷۵
- متغیرهای وابسته / ۹۱
۲. آشنایی با اهداف الگوهای دینی / ۹۵
۳. کنش عاطفی / ۱۰۱
۴. عقاید انحرافی / ۱۰۸

۵. رفتار دینی الگومدارانه / ۱۱۰

۶. مراعات ارزش‌ها / ۱۱۲

ب. آمار استنباطی یا تحلیلی / ۱۱۳

جداول دو بُعدی / ۱۱۸

مدل نهایی تحقیق / ۱۴۲

فصل پنجم: نتیجه‌گیری و پیشنهادها / ۱۴۵

۱. نتایج / ۱۴۷

۱.۱. نتایج نظری / ۱۴۷

۲. پیشنهادها / ۱۶۱

۱.۲. پیشنهادهای پژوهشی و آموزشی / ۱۶۳

۲.۱. است‌گذاری / ۱۶۴

۳.۲. نتیجه‌گیری برای / ۱۶۵

منابع / ۱۶۹

پیوست‌ها / ۱۷۵

پیوست ۱: پرسش‌نامه / ۱۷۷

پیوست ۲: مطالعات اسنادی و مصاحبه‌های مرتبط با موضوع / ۱۸۹

۱. مطالعات اسنادی / ۱۸۹

۲. مصاحبه / ۱۹۵

پیوست ۳ / ۲۰۹

بررسی روابط متغیرهای وابسته / ۲۰۹

تغییرات سریع در پدیده‌ها، از ویژگی‌های دنیای معاصر است. تغییرات فرهنگی یکی از جلوه‌ها و نمونه‌های مهم و اثرگذار تغییرات است که پیامدهای فراوانی در سایر حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی دارد. زاکرمن معتقد است امروزه، دین جزء بسیار مؤثر و مهمی از فرهنگ به‌شمار می‌آید و پیوند گسست‌ناپذیری با هنجارها و سنت‌های اجتماعی دارد از جمله تغییرات فرهنگی تغییراتی است که در حوزه دین و مراسم دینی رخ می‌دهد بنابراین بررسی و شناخت تغییرات در حوزه دین، به‌خصوص در مراسم دینی، به‌عنوان یکی از فعالیت‌های مهم و بسیار وسیع و پر دامنه در کشور ما از ضرورت‌های فرهنگی و پیش‌نیاز برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری به‌شمار می‌آید.

مراسم و مناسبت‌های دینی از سنت‌های مذهبی است که، علاوه بر آمیختگی با دیگر صورت‌های اجتماعی و فرهنگی، کارکردهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و دینی فراوان دارد. مراسم دینی از شیوه‌های بسیار قدیمی، عام و اصیل از الگوهای ارزش‌های دینی از نسلی به نسل دیگر است. مراسم دینی در طول حیات خرد، با راه‌گدایی از دو عنصر عقل و احساس (منبر و مداحی)، امر خطیر انتقال فرهنگ دینی را بر عهده دارند. اما دیرزمانی نیست که وجه تعاملی منبر و مداحی به صورتی تاحدی تقابلی و بر محور رواج مداحی در مناسبت‌های مذهبی در جریان است؛ تاجایی که «پس از دهه هفتاد، اندک‌اندک قدرت مداحان بیش از واعظان و منبری‌ها شد و گاهی مداحان بودند که به جای خطیبان، محور مجالس و مناظر می‌شدند» (رعدی، ۱۳۸۸).

مداخی و بروز احساسات مذهبی در مراسم دینی، از عناصر ضروری در هیئت‌های مذهبی است. آسیب‌هنگامی بروز می‌کند که احساسات و عواطف، جریان غالب در مراسم مذهبی باشد؛ بنابراین رواج مداخی محوری، یعنی غلبه احساس بر عقل در مناسبت‌های دینی، برای خرده‌نظام دینی آسیب‌های جدی و مهم به همراه خواهد داشت. بی‌تردید نادیده‌انگاشتن پیامدهای مداخی محوری، فرصت‌های ارزشمند -ره‌نگی را به تهدید تبدیل می‌کند.

این پژوهش که با پیمایشی تجربی است، با رویکردی جامعه‌شناسانه، درصدد شناسایی و سنجش آسیب‌های رواج مداخی محوری است.

این پژوهش، از انش و دیدگاه نظری بسیاری از کارشناسان مجرب بهره برده است که بی‌شک بدون حضور آنان این مطالعه به طور مطلوب محقق نمی‌شد. ذکر نام همه آن‌ها در این مختصر می‌گنجد؛ اما لازم می‌دانم با ذکر نام برخی از آنان، به سبب متحمل شدن زحمات فراوان، سپاسی ناچیز به عمل آورم. پیشاپیش از همکاری و دلسوزی‌های مدیران و محققان پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی؛ به خصوص از آقای دکتر خان محمدی که در همه مراحل اجراء طرح مددکارم بودند. و از پژوهشگر باریک‌بین، دکتر فتحی که فراتر از نقش نظارتی، در پایان انجام پژوهش به ویژه در مراحل تجربی، بنده را از راهنمایی خود بهره‌مند کردند. قدردانی منم از همه همکارانی که در تهیه طرح‌نامه پژوهش، با این جانب همکاری کردند. به خصوص دوست گرانمایه، آقای تقی‌زاده و نیز سرکار خانم کیقبادی که علاوه بر همکاری رطج، کار ترجمه برخی متون انگلیسی و تایپ طرح را بر عهده داشته‌اند. تشکر کنم. لازم است از سرکار خانم دکتر شاوردی و سرکار خانم آهنگر که در اثنای طرح، به عنوان همکار در بخش روش‌شناسی و تحلیل داده‌ها، خالصانه یاری رساندند. همین‌طور از راهنمایی ویژه دکتر ربیعی، همکار ارزشمند، سپاس گذاری کنم. در اینجا از لازم است از محققانی محترم به خصوص از پژوهشگران ارجمند پژوهشگاه علوم انسانی و پژوهش‌های اجتماعی جهاد دانشگاهی، آقایان خسرو قبادی، محمدجواد چیت‌ساز، ماشاءالله محمدشاهی و

حجت الله ابراهیم پور که در استخراج و تکمیل گویه های تحقیق به نحوی مرایاری کردند نیز تشکر می کنم؛ از آقای ولی الله اسماعیل پور بابت ویراستاری اولیه طرح نیز سپاسگزارم.

لازم می دانم از همکاری دوستان محترم که در توزیع و جمع آوری اطلاعات طرح به گونه ای متحمل زحمت شدند و نیز کارشناسان سازمان تبلیغات اسلامی در دفاتر پنج گانه استان تهران آقایان جمشیدی، کاظمی، فراهانی، تهرانی و مدیران تشکل های دینی، به ویژه حجت الاسلام دیلمقانی و حجت الاسلام دکتر راهنمایی تشکر کنم. واجب می دانم از قبول زحمت همه مسئولان هیئت های مذهبی و عزادارانی که پرسش نامه طرح را با حوصله پاسخ دادند، از بارگاه الهی، موفقیت ارزو کنم.

همچنین لازم است از رئیس سابق موسسه مطالعات و تحقیقات دانشگاه تهران دکتر سید ضیاء هاشمی، رئیس فعلی آن دکتر حسین ایمانی جاجرمی به خاطر فرصتی که در اختیار اینجانب گذاشته صمیمانه تشکر کنم.

در پایان لازم می دانم از ویراستاران محترم این کتاب سرکار خانم سمیه جولایی و راضیه حقیقت و مدیر موسسه سرو برادران، به نام آقای محسن حسام مظاهری بابت انتشار این اثر سپاسگزاری نمایم.

در پایان چنانچه این پژوهش واجد نکات علمی، نوجوه و تأملی است، ناشی از همکاری های صمیمانه افرادی است که در اینجا تنها به ذکر نام تنی چند از آنان بسنده کردم. امید آنکه نتایج این طرح و پیشنهادهایی که بدان مناسبت می شود مورد توجه محققان و کارشناسان قرار گرفته و مفید فایده برای برنامه ریزی های فرهنگی و تبلیغی باشد.

و توفیق از اوست.

علیرضا قبادی